

Does Halakha Really Believe in *Tikkun Olam*?: Jewish Social Justice and Circles of Responsibility

Rabbi Dov Linzer, YCT Rabbinical School

A. Models of Leadership – Standing up Against Injustice

1. Exodus 2:11-17

And it came to pass in those days, when Moses was grown, that he went out to his brothers, and looked on their burdens; and he spied an Egyptian beating a Hebrew, one of his brothers. And he looked this way and that way, and when he saw that there was no man, he slew the Egyptian, and hid him in the sand. And when he went out the second day, behold, two men of the Hebrews struggled together; and he said to the one who did the wrong, Why do you strike your fellow? And he said, Who made you a prince and a judge over us? ... And the priest of Midian had seven daughters; and they came and drew water, and filled the troughs to water their father's flock. And the shepherds came and drove them away; but Moses stood up and helped them, and watered their flock.

2. Genesis, 18:17-19

And the Lord said, Shall I hide from Abraham that thing which I do; Seeing that Abraham shall surely become a great and mighty nation, and all the nations of the earth shall be blessed in him? For I know him, that he will command his children and his household after him, and they shall keep the way of the Lord, to do justice and judgment; that the Lord may bring upon Abraham that which he has spoken of him.

3. Rashi, ad. loc.

That which I will do – in Sodom. It is not appropriate for me to do this thing without informing him. I have given him this land, and these five cities belong to him, as it says, “The border of Canan is from Zidon... going to Sodom and Amarah” (Gen. 10:19). I have called him Avraham, the Father of many nations, and I should destroy the children and not inform the father who is my beloved?!

4. Ramban, ad. loc.

And Avraham will surely be... “The simple sense of this verse is thus: Will I hide from Avraham this thing? Behold, he is beloved to me, that I will make him a mighty nation” – these are the words of Rashi. But the correct explanation is that God spoke regarding Avraham's honor. He said: Behold he will in the future be a great and mighty nation, and his memory will be among his seed and all the nations of the land for a blessing, therefore I will not hide this from him. For [were I to hide it], future generations will say - How did God conceal this from him?! or How did this righteous man act so cruelly regarding his neighbors who lived next to him, and he did not have compassion or pray for them at all?!

שמות פרק ב:י"א-י"ז

(יא) ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלתם וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו: ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי ויטמנהו בחול: ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה רעך: ויאמר מי שמך לאיש שר ושפט עלינו... ולכהן מדין שבע בנות ותבאנה ותדלנה ותמלאנה את הרהטים להשקות צאן אביהן: ויבאו הרעים ויגרשום ויקם משה ויושען וישק את צאנם:

בראשית פרק יח:י"ז-י"ט

וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עשה: ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ: כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו:

רש"י שם

אשר אני עושה - בסדום, לא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו, אני נתתי לו את הארץ הזאת, וחמשה כרכין הללו שלו הן, שנאמר (י"ט) גבול הכנעני מצידון וגו' בואכה סדומה ועמורה וגו'. קראתי אותו אברהם, אב המון גוים, ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי:

רמב"ן שם

ואברהם היו יהיה... ופשוטו של מקרא וכי ממנו אני מעלים, והלא חביב לפני להיות לגוי עצום. לשון רש"י. והנכון, כי השם יתברך דבר בכבוד אברהם. אמר, הנה הוא עתיד להיות לגוי גדול ועצום, ויהיה זכרו בזרעו ובכל גויי הארץ לברכה, לכן לא אכסה ממנו, כי יאמרו הדורות הבאים, איך כיסה ממנו, או איך נתאכזר הצדיק על שכיניו החונים עליו ולא ריחם ולא התפלל עליהם כלל:

B. That's All Very Nice, But What About Halakha?

5. Babylonian Talmud, Baba Mezia, 71a

R. Joseph taught: "If thou lend money to any of my people that is poor by thee:" [this teaches, if the choice lies between] my people and a foreigner, 'my people' has preference; the poor or the rich — the 'poor' takes precedence; thy poor [sc. thy relatives] and the [general] poor of thy town — thy poor come first; the poor of thy city and the poor of another town — the poor of thine own town have prior rights.

The Master said: '[If the choice lies between] my people and a foreigner — "my people" has preference.' But is it not obvious? — R. Nahman answered: Huna told me it means that even if [money is lent] to the foreginer on interest, and to the Israelite without [the latter should take precedence].

תלמוד בבלי, בבא מציעא | עא.

דתני רב יוסף: אם כסף תלוה את עמי את העני עמך, עמי ונכרי - עמי קודם, עני ועשיר - עני קודם, ענייך ועניי עירך - ענייך קודמין, עניי עירך ועניי עיר אחרת - עניי עירך קודמין.

אמר רב: עמי ונכרי עמי קודם פשיטא! - אמר רב נחמן אמר לי הונא: לא נצרכא דאפילו לנכרי ברביית ולישראל בהנם.

6. Deutoronomy 15:7

If there is among you a poor man of one of your brothers inside any of your gates in your land which the Lord your God gives you, you shall not harden your heart, nor shut your hand from your poor brother

דברים ט"ו:ז'

כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ה' א-להיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיק האביון

7. Deutoronomy 23:20-21

20. You shall not lend upon interest to your brother; interest of money, interest of foodstuff, interest of any thing that is lent upon interest; 21. To a stranger you may lend upon interest; but to your brother you shall not lend upon interest; that the Lord your God may bless you in all that you set your hand to in the land where you are entering to possess.

דברים פרק כג:כ"א-כ"ב

(כ) לא תשיך לאחיק נשך כסף נשך אכל נשך כל דבר אשר ישך: (כא) לנכרי תשיך ולאחיק לא תשיך למען יברכך ה' א-לוהך בכל משלח ידך על הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה:

8. Exodus 22:20; 23:9

22:20 You shall not wrong a stranger, nor oppress him; for you were strangers in the land of Egypt

23:9 Also you shall not oppress a stranger; for you know the heart of a stranger, seeing you were strangers in the land of Egypt.

שמות כב:כ'; כ"ג:ט'

כ"ב:כ' וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים

כ"ג:ט' וגר לא תלהץ ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים

9. Critique of Ramban to Rambam's Book of Mitzvot, Positive Mitzvot Omitted, no. 15

That we are commanded to sustain the life of the resident-alien (*ger toshav*), and to save him from harm. If he was drowning in a river, or a building collapsed on him, we must endeavor to save him with all of our effort. And if he were sick, we should involve ourselves in his medical treatment...

And this is the intent of the verse: "And if your brother falters, and his hand slips with you, you should strengthen him, a resident-

השגות הרמב"ן לספר המצוות שכחת העשיר, מצוה ט"ז

שנצטוינו להחיות גר תושב להציל לו מרעתו שאם היה טובע בנהר או נפל עליו הגל שבכל כחנו נטרח בהצלתו ואם היה חולה נתעסק ברפואתו...

והוא אמרו ית' (פ' בהר) וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והזקת בו גר ותושב וחי

stranger (*ger toshav*) and he should live with you. Similarly the Talmud states: "You are obligated to sustain the life of a resident-alien, but you are not obligated to do so for a heathen." (Pesachim 21b).

10. *Babylonian Talmud, Avoda Zara 64b*

Who is a *ger toshav*? Any [Gentile] who takes upon himself in the presence of three *haverim* not to worship idols. Such is the statement of R. Meir. But the Sages declare: Any [Gentile] who takes upon himself the seven precepts which the sons of Noah undertook; Others maintain: These do not come within the category of a *ger toshav*; but who is a *ger toshav*? A proselyte who eats of animals not ritually slaughtered, i.e., he took upon himself to observe all the precepts mentioned in the Torah apart from the prohibition of [eating the flesh of] animals not ritually slaughtered

11. *Meiri, Baba Mezia, 71a*

A Jew and a non-Jew who come to borrow money from a Jew, and it is impossible to lend to both of them, it is a mitzvah to lend first to the Jew, without charging interest, and not to the non-Jew, although one could charge him interest. Nevertheless, there is a mitzvah- and ethical-quality to lend to the non-Jew, albeit with interest – since he came before you to borrow, you should not turn him away empty-handed. However, you are not obligated to lend him without interest.

There are those who explain that this is what our rabbis intended when they said: "To the non-Jew though may lend with interest" – this is a positive mitzvah... that there is a mitzvah element in lending to a non-Jew, albeit that one is entitled to do so with charging interest, and that we should not abandon him completely. This is also intended in their statement: "If you lend money to My people" – My people and a non-Jew, My people take precedence"... from this we see that even a non-Jew is included [in the mitzvah] of the verse, but that to lend to the Jew without interest takes precedence over lending to him even with interest, and that the non-Jew is not entitled to take precedence. Nevertheless, even he is included in the mitzvah and ethical obligation.

12. *Responsa Hatam Sofer, YD, 234*

... Because all the prioritizing [in the list of who receives *tzedakah*, such as one's own poor over the poor of another city] only refer to who comes first, not to endanger lives, God forbid! Thus, if two people have equal needs, that they both need to sustain their lives with meager bread and measured water, in such a case we will say that this one comes before that one. But if the people of Jerusalem have their bare sustenance, they have no claim [to our *tzedakah* funds] until every single other city['s poor] has received equal support. Then, from whatever funds remain, we will attend to the poor's need for clothing and similar matter, and in this area we will apply our list of who comes before whom, until they are all equally provided for in this area as well. And similarly in all matters, they

עמך. ומאמרם בתלמוד (פסחי' כא ב, ע"ז כ א, חולין קיד ב) גר אתה מצווה עליו להחיותו גוי אין אתה מצווה עליו להחיותו.

מסכת עבודה זרה (סד):

איזהו גר תושב? כל שקיבל עליו בפני ג' חברים שלא לעבוד עבודת כוכבים, דברי ר"מ וחכ"א: כל שקיבל עליו שבע מצות שקבלו עליהם בני נח אחרים אומרים: אלו לא באו לכלל גר תושב, אלא איזהו גר תושב? זה גר אוכל נבילות שקבל עליו לקיים כל מצות האמורות בתורה חוץ מאיסור נבילות

המאירי על מסכת בבא מציעא עא/א

ישראל וגוי שבאו ללות מישראל ואי אפשר לו לקיים את שתיהן מצוה להקדים לישראל בחנם ולא לגוי בשכר ומ"מ אף לגוי בשכר יש בו צד מצוה ומוסר הואיל ובא לפניך אל תשיבהו ריקם אלא שמ"מ לא נצטוית בו להלות בחנם

ויש מפרשים שזו כונו חכמים באמרם לנכרי תשיך זו מצות עשה... נכלל צד מצוה בהלואתו מיהא בשכר ולא לנטשו מכל וכל והוא שאמרו אם כסף תלוה את עמי וגוי עמי קודם... הא למדת שאף הגוי נרמז במקרא אלא שישראל בתנם קודם לו אף בשכר ולא נאמר עליו לשון קדימה אלא שאף הוא בכלל צד מצוה ומוסר:

שו"ת חתם סופר יו"ד ת"ב, סי' רלד

... דכל הקדימות אינם אלא להקדים ולא לדחות נפשות ח"ו וע"כ אם שניהם שוים שצריכים להחיות נפשם בלחם צר ומים לחץ נאמר זה קודם אבל כשיש לאנשי ירושלים אפי' רק לחם צר שוב אין להם שום תביעה עד שגייע לכל א' מעיירי' האחרות ג"כ כשיעור הזה ושוב מהנותר שיצטרכו למותרות וכסות וכדומה יש הקדמה למוקדם עד שיהיה שוה בשוה בזה ג"כ וכן בכל מילי לא אמרו לדחות אלא להקדים

never said to disregard a need (of one group), only to give priority [to one group over another within a specific area of needs].

13. *Arukh HaShulkhan, Yoreh Deah, 251:4*

... However, regarding the principle [of prioritizing one's relatives], I find this matter very difficult. For if we take this principle literally, that the top categories take precedence over the bottom ones, to the extent that one does not have to give at all to the lower categories, if so, consider the following. It is well known that every rich person has a lot of poor relatives [and will give all his *tzedakah* only to them]. How much more so will this be the case for a normal homeowner who has limited *tzedakah* funds. If we were to follow the above principle, then those poor people who have no rich relatives will die from starvation! How can we say such a thing? Therefore, it is clear to me that the actual ruling is that every homeowner or rich person who gives *tzedakah* is obligated to give a portion to the poor who are not his relatives. However, he should give more to his relatives than to those who are not his relatives. And similarly regarding this entire hierarchy.

14. *Tosefta, Gittin, 3:13-14*

[3] A city that has in it Jews and non-Jews, the charity-collectors collect from Jews and non-Jews [alike], for the sake of ways-of-peace. They provide food to the poor of the non-Jews with the poor of the Jews for the sake of ways-of-peace.

[14] They [i.e., Jews] eulogize and bury the dead of non-Jews because of ways-of-peace, and they console the mourners of non-Jews because of ways-of-peace.

15. *Rambam, Laws of Kings, 10:12*

And it would appear to me that we act towards a resident-alien with courtesy and acts of lovingkindness as we do with a Jew, for behold we are command to sustain their lives, as it says, "To the resident-alien who is in your gates you should give it and he should eat." And when our Sages said that we do not repeat words of peace to them – they were referring to [regular] non-Jews, not to the resident-alien.

Even regarding the non-Jew, our Sages have commanded us to visit their sick and to bury their dead alongside the Jewish dead, and to feed their poor amongst the Jewish poor, because of ways-of-peace. Behold the verse says, "God is good to all and His compassion is on all of his creatures." And it says, "Her [the Torah's] ways are ways of pleasantness and all of its paths are peace."

ערוך השולחן, יורה דעה, רנ"א:ד

... האמנם בעיקרי הדברים ק"ל טובא דאם נאמר דברים כפשוטן דאלו קודמין לאלו ואלו לאלו דהכוונה שא"צ ליתן כלל למדרגה שאחר זה ולפ"ז הא הדבר ידוע שלכל עשיר יש הרבה קרובים עניים וכ"ש לבעה"ב שהצדקה שלו מועטת וא"כ לפ"ז אותם העניים שאין להם קרובים עשירים ימותו ברעב ואיך אפשר לומר כן. ולכן נלע"ד דבירור הדברים כך הם דבוודאי כל בע"ב או עשיר הנותן צדקה מחוייב ליתן חלק לעניים הרחוקים אלא דלקרוביו יתן יותר מלשאינו קרוביו וכן כולם כמדרגה ...ו.

תוספתא מסכת גיטין (ליברמן) פרק ג

[ג] עיר שיש בה ישראל וגוים הפרנסין גובין מישראל ומגוים מפני דרכי שלום מפרנסין עניי גוים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום

[יד] מספידין וקוברין מיתי גוים מפני דרכי שלום מנחמין אבילי גוים מפני דרכי שלום

רמב"ם הלכות מלכים פרק י"ב

וכן יראה לי שנוהגין עם גרי תושב בדרך ארץ וגמילות חסדים כישאל, שהרי אנו מצווין להחיותן שנאמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה, וזה שאמרו חכמים אין כופלין להן שלום בגוים לא בגר תושב

אפילו הגויים צוו חכמים לבקר חוליהם, ולקבור מתייהם עם מתי ישראל, ולפרנס ענייהם בכלל עניי ישראל, מפני דרכי שלום, הרי נאמר טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו, ונאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.